

Sammendrag, uke 8 (18., 19. og 20. februar)

Elektrisk polarisering. Dielektrika. [FGT 26.5, 26.6; YF 25.5, 25.6; AF 25.6, 25.7; LHL 20.5; G 4.1]

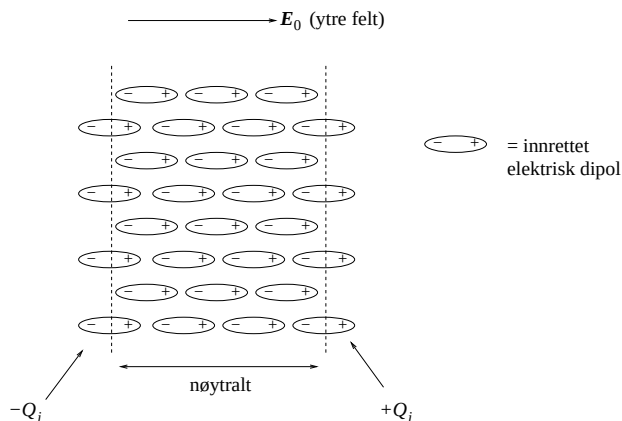
Isolator: Ingen mobile (frie) ladninger (men *bundne* ladninger)

Dielektrikum: Polariserbar isolator

Plasseres et dielektrikum i et ytre elektrisk felt $\mathbf{E}_0$, får vi innretting av (molekylære) elektriske dipoler langs $\mathbf{E}_0$, jfr øving 6, oppgave 3. (Eventuelt: Polarisering internt i atomer og upolare molekyler som i utgangspunktet har null elektrisk dipolmoment.)

Netto (makroskopisk) effekt av det ytre feltet:

Forskyvning av bundne ladninger

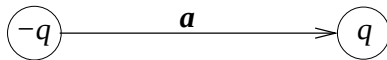
$\pm Q_i$ = indusert nettoladning på isolatorens overflater

Polarisering = dipolmoment pr volumenhet:

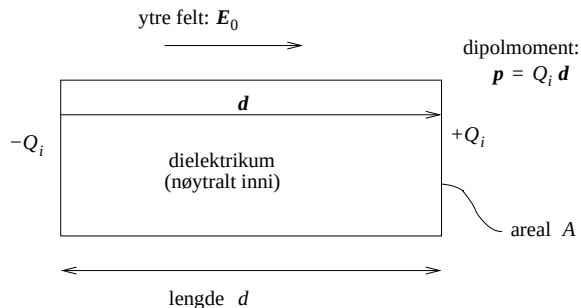
$$\mathbf{P} = \frac{\mathbf{p}}{V}$$

Elektrisk dipolmoment (repetisjon!):

$$\mathbf{p} = qa$$

Dielektrikum i ytre felt $\mathbf{E}_0$:

Volum: $V = Ad$

Tetthet av indusert overflateladning: $\sigma_i = Q_i/A$

Dermed:

Totalt dipolmoment: $p = |\mathbf{p}| = Q_i d = \sigma_i Ad = \sigma_i V$

Polarisering: $P = |\mathbf{P}| = p/V = \sigma_i$

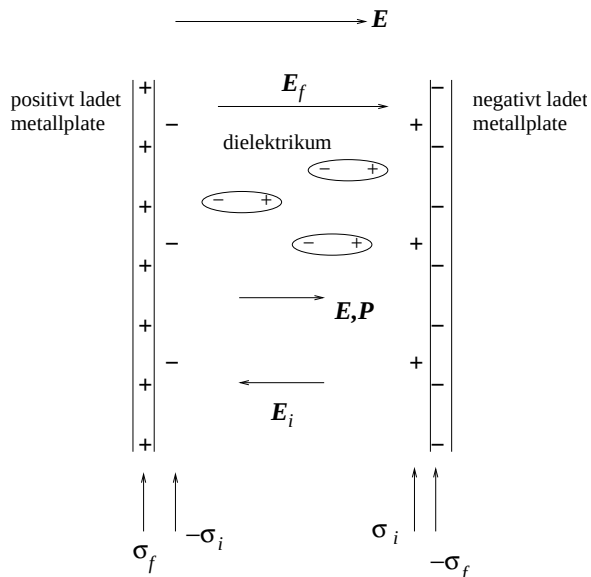
Generelt: $\mathbf{P} \cdot \hat{n} = P_\perp = \sigma_i$

($\hat{n}$ = flatenormal, $P_\perp$ = komponenten av $\mathbf{P}$ som står normalt på overflaten)

Elektrisk forskyvning. [FGT 26.6; YF 25.7; AF 25.8; LHL 20.5; G 4.3]

Bruker idealisert system som vi har sett på før:

Motsatt ladete metallplater (uendelig store), nå med dielektrikum i mellom:

Fri ladning pr flateenhet på metallplatene: σ_f

... som genererer elektrisk felt mellom platene: $E_f = \sigma_f/\epsilon_0$ (null felt utenfor platene)

Indusert ladning pr flateenhet på overflaten av dielektrikum: σ_i

... som genererer elektrisk felt mellom platene: $E_i = \sigma_i/\varepsilon_0$

Totalt felt mellom platene: $\mathbf{E} = \mathbf{E}_f + \mathbf{E}_i \Rightarrow E = |\mathbf{E}| = E_f - E_i = (\sigma_f - \sigma_i)/\varepsilon_0$

Netto ladning på overflatene: $\pm\sigma = \pm(\sigma_f - \sigma_i)$

... som genererer totalt felt mellom platene: $E = \sigma/\varepsilon_0 = (\sigma_f - \sigma_i)/\varepsilon_0$, OK!

Vi har: $\sigma_i = P$ = polariseringen i dielektrikumet (= dipolmoment pr volumenhet)

Dermed:

$$\sigma_f = \sigma + \sigma_i = \varepsilon_0 E + P$$

Vi ser altså at tettheten av *fri* ladning σ_f er bestemt av kombinasjonen $\varepsilon_0 E + P$. I endel tilfeller, f.eks. i endel eksperimenter, er det nettopp den frie ladningen vi har kontroll over. Med dielektrikum til stede er det derfor ofte *hensiktsmessig* å “referere til” vektorfeltet

$$\mathbf{D} \equiv \varepsilon_0 \mathbf{E} + \mathbf{P}$$

$\mathbf{D}$ kalles *elektrisk forskyvning*.

Her:

$$D = |\mathbf{D}| = \sigma_f$$

Generelt (som vi også fant for $\mathbf{P}$):

$$\sigma_f = \mathbf{D} \cdot \hat{n} = D_{\perp}$$

der $D_{\perp}$ er normalkomponenten av den elektriske forskyvningen.

Gauss' lov for $\mathbf{D}$:

$$\oint_S \mathbf{D} \cdot d\mathbf{A} = Q_f$$

der Q_f er netto *fri* ladning innenfor den lukkede flaten S . (Netto total ladning innenfor S er $Q_{\text{in}} = Q_f - Q_i$, med $-Q_i$ = netto *bundet* ladning, knyttet til polariseringen $\mathbf{P}$, innenfor S .)

Elektrisk susceptibilitet og permittivitet. [FGT 26.5; YF 25.5; AF 25.9; LHL 20.5; G 4.4]

Lineær respons: $\mathbf{P}$ proporsjonal med $\mathbf{E}$, dvs vi kan skrive

$$\mathbf{P} = \chi_e \varepsilon_0 \mathbf{E}$$

der vi har innført χ_e = elektrisk susceptibilitet.

NB: En slik lineær sammenheng mellom $\mathbf{P}$ og $\mathbf{E}$ gjelder *ikke alltid*, men i dette kurset skal vi hele tiden anta at det gjelder.

Dermed:

$$\begin{aligned} \mathbf{D} &= \varepsilon_0 \mathbf{E} + \mathbf{P} \\ &= (1 + \chi_e) \varepsilon_0 \mathbf{E} \\ &= \varepsilon_r \varepsilon_0 \mathbf{E} \\ &= \varepsilon \mathbf{E} \end{aligned}$$

Her har vi innført størrelsene

$\varepsilon_r = 1 + \chi_e =$ relativ permittivitet (“dielektrisitetskonstanten”)

$\varepsilon = \varepsilon_r \varepsilon_0 =$ mediets permittivitet

Enheter:

$[\chi_e] = [\varepsilon_r] = 1$ (dimensjonsløs)

$[\varepsilon] = [\varepsilon_0] = \text{C}^2/\text{Nm}^2$

Punktladning q i dielektrikum med permittivitet ε :

Elektrisk felt: $\mathbf{E}(r) = (q/4\pi\varepsilon r^2)\hat{r}$

Elektrisk potensial: $V(r) = q/4\pi\varepsilon r$

Dvs: Som for punktladning i vakuum, men med $\varepsilon_0 \rightarrow \varepsilon > \varepsilon_0$; mediet polariseres og *skjermer* punktladningen slik at E og V reduseres med en faktor $1/\varepsilon_r$.

Kondensator og kapasitans. [FGT 26.1; YF 25.2; AF 25.10; LHL 20.1; G 2.5.4]

Kondensator = to adskilte elektriske ledere med ladning $\pm Q$

Coulombs lov $\Rightarrow$ elektrisk felt i området omkring lederne er proporsjonalt med Q

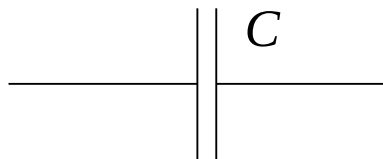
Dermed følger også at *potensialforskjellen* ΔV mellom de to lederne er proporsjonal med Q :

$$C = \frac{Q}{\Delta V}$$

$C =$ kondensatorens *kapasitans*

Enhet for kapasitans: $[C] = [Q/\Delta V] = \text{C}/\text{V} \equiv \text{F}$ (farad)

Symbol i elektriske kretser:

C er en *geometrisk faktor*, avhengig av ledernes utforming og innbyrdes avstand, og dessuten det mellomliggende mediet.

Kapasitans er, pr definisjon, en *positiv* størrelse.

Utgangspunkt for et gitt system vil gå ut på å bestemme potensialforskjellen mellom de to lederne, $\Delta V = V_+ - V_-$, for en gitt ladning $\pm Q$.

Parallellplatekondensator, luftfylt (vakuum), med plateareal A , plateavstand d :

$$C = \varepsilon_0 \frac{A}{d}$$

Parallellplatekondensator, fylt med dielektrikum med relativ permittivitet ε_r , plateareal A , plateavstand d :

$$C = \varepsilon_0 \varepsilon_r \frac{A}{d}$$

Dersom området mellom kondensatorens to ledere, som i utgangspunktet er fylt med luft ($\simeq$ vakuum), helt eller delvis fylles med et dielektrikum, vil kondensatorens kapasitans alltid bli større enn den var med bare luft. (Det samme gjelder også hvis området med luft/vakuum erstattes med metall.)

Energi assosiert med elektrisk felt [FGT 26.3, 26.3; YF 25.4; AF 25.11; LHL 20.4; G 2.4.3]

Potensiell energitetthet, dvs potensiell energi pr volumenhet, er med elektrisk felt lik

$$u = \frac{1}{2} \varepsilon_0 E^2$$

Vi hadde også at potensiell energi kunne “assosieres” med den elektriske ladningen: Dersom et “system” har elektrisk potensial (f.eks. relativt til potensialet uendelig langt borte, som vi som regel kan sette lik null) $v(q)$ når det har ladning q , må vi utføre et arbeid $dW = v(q) dq$ for å øke ladningen fra q til $q + dq$. Følgelig blir totalt arbeid, og dermed også total “lagret” potensiell energi i systemet, lik

$$W = U = \int_0^Q v(q) dq$$

for å lade opp systemet fra null ladning til endelig ladning Q .

Alternativt kan vi altså regne ut lagret potensiell energi ved å integrere opp energitettheten u over hele volumet V :

$$U = \int_V u dV = \int_V \frac{1}{2} \varepsilon_0 E^2 dV$$

(Merk at her står V for *volum* og ikke potensial.)